

Czym jest opieka nad dzieckiem

2 września 2026

Pojęcie „opieki nad dzieckiem” powstało poprzez konkretyzację ogólnego pojęcia „opieki” oraz przez podkreślenie podmiotu działań opiekuńczych, jakim jest dziecko.

Opieka rodziców nad potomstwem, towarzysząca człowiekowi jako gatunkowi od zarania dziejów uwarunkowana była obyczajowo, kulturowo i prawnie, co prowadziło do zróżnicowania postaw rodziców wobec własnych dzieci.

Rozwój teoretycznych rozważań i praktyki opiekuńczej spowodował pojawienie się wielu definicji pojęcia „opieka nad dzieckiem”, które w miarę upływu czasu poszerzało swój zakres znaczeniowy.

Poniżej przedstawione zostaną niektóre z tych definicji.

I tak w 1954 r. Franciszek Pawuła użył terminu „opieka nad dzieckiem” do określenia instytucji i czynności, w których celem było zapewnienie dzieciom warunków sprzyjających optymalnemu rozwojowi fizycznemu i umysłowemu, od momentu urodzenia do okresu osiągnięcia dojrzałości.

Niestety autor ten w swojej definicji pominął opiekuńcze możliwości tkwiące w środowisku szkolnym.

Już w 1972 r. termin ten został zinterpretowany nieco inaczej przez Mariana Balcerka. Przedstawił on „opiekę nad dzieckiem” jako „działalność mającą na celu zabezpieczenie warunków prawidłowego rozwoju i wychowania ogółowi dzieci i młodzieży bez względu na ich pochodzenie, stan rodzinny i środowiska, w sytuacjach społecznego i indywidualnego zagrożenia, jakie mogą wystąpić zarówno w najbliższym otoczeniu dziecka, to jest w rodzinie, jak i w szkole”¹¹.

Wprowadzenie przez niego nowego elementu – szkoły – poszerzyło zakres znaczeniowy pojęcia „opieki”.

W późniejszych opracowaniach spotyka się jeszcze bardziej precyzyjne interpretacje tego terminu. Zwiększenie się jego zakresu treści wynika z coraz szerszego rozumienia sytuacji i różnorodnych zagrożeń oraz zaawansowania badań nad ich postaciami.

Wydaje się, że dla uściślenia treści jaką ma „opieka nad dzieckiem” warto przybliżyć charakter działań z jakimi wiąże się ta opieka i na jakich działaniach polega.

„Opieka nad dzieckiem oznacza:

- ochronę zdrowia dziecka,
- wychowanie i nauczanie,
- system zabezpieczenia społecznego przed różnorodnymi zagrożeniami,
- działalność socjalną zakładów opiekuńczych i zakładów pracy”¹².

Współcześnie, przyjmuje się jako rzecz naturalną funkcjonowanie systemu opieki publicznej i prawo do bezpieczeństwa socjalnego oraz opieki niezbędnej dla prawidłowego rozwoju jednostki. Historia pokazuje nam jak wiele na tym polu zrobiono, natomiast współczesna praktyka świadczy o dalszym intensywnym rozwoju i doskonaleniu istniejących systemów.

„Opieka przestaje być aktem łaski, czy dobrej woli jednostki, grup czy organizacji społecznych, lecz staje się niezbywalnym prawem każdej jednostki ludzkiej. Tworzonym przez państwo systemom opieki towarzyszy jednak zanik poczucia indywidualnej odpowiedzialności członków społeczeństwa na losy drugiego człowieka. Dzieje się tak nie tylko w sferze opieki społecznej, ale także coraz częściej w stosunku do ludzi bliskich, połączonych więzami krwi, a nawet do własnych

dzieci”¹³. Tworzy się mīt wszechstronnej opieki społecznej, która niejako zdejmuje z członków społeczeństwa indywidualną odpowiedzialność za los drugiego człowieka będącego w potrzebie, a także za los własnego dziecka.

„Nabierając cech administracyjno – biurokratycznych instytucje opieki narażone są na odhumanizowanie i utratę tak istotnego w opiece, osobowego, indywidualnego stosunku do podopiecznego”¹⁴.

Historia opieki nad dzieckiem ukazuje nam, że prawne zapewnienie materialnych warunków egzystencji i rozwoju podopiecznego przez państwo nie wystarcza. Musi mu towarzyszyć więź dziecka z opiekunem zbliżona do więzi rodzinnej przez duże zaangażowanie emocjonalne. Brak takiej więzi może prowadzić do choroby sieroczej oraz zaburzeń w rozwoju, a niekiedy także do dewiacji ujawniających się dopiero w wieku dorosłym.

Analizując zmianę polityki opiekuńczej państwa należy także zwrócić uwagę na zmiany związane z opieką nad dzieckiem dokonujące się we współczesnej rodzinie. Uwagę zwraca wzrost udziału obojga małżonków w pełnieniu zadań opiekuńczo-wychowawczych. Zmianie uległa także społeczna rola mężczyzny jako ojca współuczestniczącego i współodpowiedzialnego za socjalizację dzieci oraz zaspokajanie ich potrzeb psychospołecznych, a nie tylko bytowych.

Wzrosła także ranga i znaczenie instytucji wspomagających rodzinę w realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

Powszechność zjawiska wspomagania rodziców w realizacji wzorów socjalizacji budzi duże zainteresowanie badaczy rodziny, odnośnie instytucji i osób, które pomagają w ich realizacji. Matki najczęściej korzystają z pomocy swoich rodziców oraz współmałżonka. W dalszej kolejności pomocni są sąsiedzi, rodzeństwo i inni krewni. Korzystają także z sieci placówek opiekuńczo-wychowawczych. Wiąże się to z koniecznością zapewnienia dzieciom stałej opieki oraz z nieumiejętnością

zorganizowania właściwej opieki przez małżonków.

Sprawowanie opieki nad dzieckiem przez rodziców nie zawsze oznacza więc należyte poświęcenie mu czasu.

Jak wynika z badań przeprowadzonych przez CBOS w 1994 r., „co trzecia matka i 40 % ojców może pobawić się z dzieckiem lub poświęcić mu czas w innej formie (np. wspólny spacer) tylko w niedzielę, co piąty ojciec i 14 % matek deklaruje, że nigdy nie mają na to czasu”¹⁵.

Opieka widziana przez potrzeby dziecka

Szerokie rozumienie opieki pozwala spojrzeć na nią nie jak na pojedynczą czynność, lecz jak na układ działań odpowiadających na różne potrzeby. Bezpieczeństwo fizyczne obejmuje ochronę zdrowia, właściwe warunki bytowe i obecność osoby, która potrafi zareagować w sytuacji zagrożenia. Bezpieczeństwo emocjonalne wiąże się z przewidywalnością, akceptacją i możliwością zwrócenia się do dorosłego. Rozwój poznawczy wymaga natomiast rozmowy, dostępu do nauki oraz zachęty do samodzielnego odkrywania świata.

Te obszary nie działają oddzielnie. Dziecko może mieć zapewniony posiłek i miejsce pobytu, a zarazem odczuwać osamotnienie. Może też pozostawać w bliskiej relacji z rodzicem, lecz potrzebować specjalistycznej pomocy, której rodzina sama nie jest w stanie udzielić. Dlatego o jakości opieki nie świadczy wyłącznie liczba wykonanych obowiązków. Znaczenie ma również to, czy pomoc jest dopasowana do rzeczywistej sytuacji dziecka oraz czy nie pomija jego głosu.

Rodzina i instytucje jako uzupełniające się kręgi

Pierwszym kręgiem opieki jest zwykle rodzina, ponieważ zna codzienne przyzwyczajenia dziecka, rozpoznaje jego sposób komunikowania trudności i zapewnia ciągłość więzi. Drugi krąg tworzą osoby z dalszego otoczenia, na przykład krewni lub zaufani opiekunowie. Trzeci obejmuje szkołę, świetlicę, ochronę zdrowia i pomoc społeczną. Każdy z tych kręgów ma inne możliwości. Rodzic wnosi osobistą relację, nauczyciel obserwuje funkcjonowanie w grupie, a specjalista może rozpoznać problem wymagający określonego postępowania.

Współpraca staje się potrzebna wtedy, gdy informacje rozproszone między dorosłymi powinny utworzyć pełniejszy obraz. Jeżeli dziecko jest zmęczone podczas lekcji, przyczyna może wiązać się z rytmem dnia, zdrowiem, napięciem domowym albo nadmiarem zajęć. Sama obserwacja szkolna nie rozstrzyga, co się dzieje. Rozmowa z rodziną może pomóc odnaleźć przyczynę, pod warunkiem że służy rozwiązaniu problemu, a nie przerzucaniu odpowiedzialności.

Czas opieki to także jakość kontaktu

W rodzinie pracującej zawodowo szczególnie wyraźna staje się różnica między obecnością a dostępnością. Dorosły może przebywać z dzieckiem w jednym mieszkaniu, lecz być pochłonięty obowiązkami i nie zauważać sygnałów wysyłanych przez dziecko. Z kolei krótka, ale spokojna rozmowa może mieć większą wartość niż długi czas spędzony obok siebie bez kontaktu. Nie oznacza to, że długość wspólnego czasu jest obojętna. Chodzi o połączenie regularności, uwagi i gotowości do odpowiedzi.

Praktycznym sprawdzianem opieki jest przewidywalność dnia.

Dziecko powinno wiedzieć, kto je odbierze, gdzie będzie po lekcjach, do kogo zwróci się w razie trudności i kiedy spotka rodziców. Jasny plan ogranicza niepewność, a jednocześnie pozwala stopniowo rozwijać samodzielność. Opieka nie polega bowiem na wykonywaniu wszystkiego za dziecko. Jej zadaniem jest tworzenie takich warunków, w których może ono podejmować czynności odpowiednie do wieku, wiedząc, że w potrzebie otrzyma pomoc.

Jakość opieki można rozpoznawać po zmianach w funkcjonowaniu dziecka. Powtarzające się spóźnienia, brak potrzebnych rzeczy, trudności z odpoczynkiem albo wycofanie mogą wskazywać, że dotychczasowy plan wymaga korekty. Nie każdy sygnał świadczy o zaniedbaniu, dlatego potrzebna jest rozmowa i obserwacja okoliczności. Dobre rozwiązanie nie jest ustalane raz na zawsze. Powinno zmieniać się wraz z wiekiem dziecka, rozkładem pracy rodziców i pojawieniem się nowych potrzeb.

Przypisy

1. Z. Frączek, *Co dziś oznacza termin „opieka nad dzieckiem”*, „Nowa Szkoła” 1998, nr 1. [↵](#)
2. Ibidem. [↵](#)
3. H. Fierek, M. Fierek – Kaźmierowska, *Dzieje opieki nad dzieckiem*, Słupsk 1991, WSP w Słupsku, s.130. [↵](#)
4. Ibidem. [↵](#)
5. M. Kostka, *Dzieci w sytuacjach trudnych*, „Przyjaciel Dziecka” Pismo TPD 1997, nr 10-12. [↵](#)

Jeśli potrzebujesz pomocy w pisaniu nowej pracy z pedagogiki, to polecamy serwis [pisanie prac z pedagogiki](#) - fachowa pomoc w pisaniu prac.